

УДК 349.6

Вітовська Ірина Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри конституційного,
адміністративного та господарського права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЖИВИХ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ВИКЛЮЧНОЇ (МОРСЬКОЇ) ЕКОНОМІЧНОЇ ЗОНИ УКРАЇНИ

Розглядається питання правового регулювання використання морських природних ресурсів виключної (морської) економічної зони України з позиції успішного вирішення завдання підвищення ефективності впливу міжнародно-правових норм, які знаходяться в прямій залежності від характеру заходів, що приймаються державами на національному рівні щодо реалізації взаємно узгоджених правових приписів.

Ключові слова: природні ресурси, виключна (морська) економічна зона, право користування природними ресурсами виключної (морської) економічної зони.

Постановка проблеми. Із прийняттям Верховною Радою України 16 травня 1995 року Закону України «Про виключну (морську) економічну зону України» [7] відбулися суттєві зміни у правовому режимі природних ресурсів за межами територіального моря і врегулюванні відносин у цій сфері з урахуванням норм міжнародного права. Беззаперечним фактом є те, що використання морських природних ресурсів повинно зводитися до забезпечення правильного планування, встановлення оптимальних норм раціонального користування, застосування природозберігаючих технологій з урахуванням специфічних умов виключної (морської) економічної зони, які б сприяли безперервному використанню і підвищенню промислової продуктивності запасів цієї зони. Адже зазначена проблема виходить за національні межі, має глобальний характер і потребує вирішення на міждержавному рівні. У зв'язку з цим державне регулювання цього питання повинно максимально повно імплементувати стандарти та вимоги міжнародного права стосовно зазначеного об'єкта, використовувати досвід міжнародного співтовариства в цій сфері, запозичувати міждержавні форми законодавчого регулювання для внесення їх у законодавче поле України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У літературі знайшли своє відображення лише окремі питання щодо використання природних ресурсів, що знаходяться в межах виключної (морської) економічної зони і розглядаються в загальному порядку (Ю. І. Бистраков, О. С. Баб'як, П. Д. Біленчук, С. А. Балашенко, Д. М. Демічев, А. П. Гетьман, В. К. Попов, М. В. Шульга, О. С. Колбасов, В. В. Костицький, В. В. Петров та інші).

Проте проблема правового регулювання використання відповідних морських природних ресурсів є багатогранною і в деяких моментах залишається відкритою (правовий режим та класифікаційні критерії природних ресурсів, що надаються в користування, різноманітність об'єктів та суб'єктів правовідносин тощо).

Постановка завдання. Метою статті є розгляд основних елементів змісту права користування природними ресурсами виключної (морської) економічної зони; розробка пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання суспільних відносин у зазначеній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стаття 13 Конституції України відносить природні ресурси виключної (морської) економічної зони України до об'єктів права власності Українського народу [4]. Якщо припустити, що зазначена стаття Конституції регулює відносини, пов'язані з використанням природних ресурсів економічної зони, і що такі ресурси можуть знаходитися у приватній або колективній власності, то подібне тлумачення Конституції буде суперечити міжнародному праву. Адже, відповідно до Конвенції ООН з морського права, прибережній державі дається не право власності на природні ресурси його економічної зони, а тільки суверенні права з метою їх зберігання і використання.

Водночас у чинному законодавстві України природні ресурси виключної (морської) економічної зони визнано власністю народу України.

З огляду на це чинне законодавство України в цій частині необхідно привести у відповідність до норм міжнародного права та спеціального законодавства про виключну (морську) економічну зону.

При фаховій законотворчості коректніше було б привселюдні владні прерогативи прибережної держави стосовно морських просторів (суверенні права щодо виключної економічної зони) не плутати із речовим правом – правом власності.

Якщо Конституція України визначає природні ресурси виключної (морської) економічної зони власністю народу України, від імені якого виступають державні органи, то необхідно визначити коло тих ресурсів, стосовно яких встановлено режим державної власності у відповідності до норм міжнародного права.

Характерним прикладом зазначеного слід вважати законодавство колишнього СРСР щодо природних ресурсів континентального шельфу. Так, Положенням про охорону континентального шельфу СРСР, затвердженим постановою Ради Міністрів СРСР від 11 січня 1974 р. [5], до природних ресурсів континентального шельфу як об'єктів права державної власності відносились мінеральні та інші неживі ресурси поверхні і надр морського дна, живі організми «сидячих» видів, які прикріплені до морського дна чи знаходяться під ним, або здатні пересуватися по дну.

Міжнародно-правові акти повною мірою визначають поняття і правовий режим морських ресурсів. Відповідно до норм міжнародного права морські живі ресурси – це морські організми, що перебувають у природному середовищі (у нашому випадку – виключній (морській) економічній зоні). Згідно з досить поширеним міжнародно-правовим визначенням «морські живі ресурси означають популяції плавникових риб, молюсків, ракоподібних і всіх інших видів живих організмів», що живуть в юридично визначеному морському районі (п. 2 ст. 1 Конвенції про збереження морських живих ресурсів Антарктики, 1980 р.) [2]. Коли морські організми добуті, до них застосовується спеціальне поняття «улов». Кількісні, якісні, статеві-вікові та інші характеристики улову є суттєвими при раціональному користуванні морськими живими ресурсами. Відповідно до Конвенції ООН з морського права, здійснення користування живими морськими ресурсами визначається як рибний промисел, а у відповідності до національного екологічного законодавства – як рибальство, тобто один із видів користування тваринним світом.

У юридичній літературі висловлювалася точка зору, відповідно до якої в сучасному розумінні рибальством охоплюється процес вилучення (добування, вилову, збирання) не

тільки риб, а всіх водних живих ресурсів, тобто організмів, життя яких неможливе без перебування (знаходження) у воді. До них відносять риб, водних безхребетних, ракоподібних, інших водних тварин та водорості [1, с. 318].

Ця думка видається слушною, адже вона збігається з положеннями Конвенції ООН з морського права. Крім того, у постанові Кабінету Міністрів від 13 серпня 1999 року № 1490 «Про порядок і умови використання рибних та інших водних живих ресурсів виключної (морської) економічної зони іноземними юридичними і фізичними особами» визначено, що водні живі ресурси — це сукупність біологічних організмів, життя яких постійно або на окремих стадіях розвитку неможливе без перебування у воді. До них, відповідно до постанови, належать: морські риби на всіх стадіях розвитку, морські ссавці, водні безхребетні, у тому числі молюски (головонігі, черевоногі, двостулкові), ракоподібні, черви, голкошкірі, губки, кишковопорожнинні, водорості та інші водні організми [6].

До живих природних ресурсів виключної (морської) економічної зони належать також краби та інші живі організми (ракоподібні, губки, корали). У законодавстві вони визначаються як «сидячі види», тобто організми, «які у період, коли можливий їх промисел, знаходяться в нерухомому стані на морському дні або в його надрах чи спроможні пересуватися, лише знаходячись у постійному фізичному контакті з морським дном або його надрами» (п. 4 ст. 72) [3]. Відповідно до Конвенції ООН з морського права, до «сидячих» видів не застосовуються положення про виключну економічну зону (ст. 68). Правовий режим таких видів визначають насамперед міжнародно-правові норми про континентальний шельф. В умовах Чорного моря межі виключної (морської) економічної зони збігаються з межами юридичного континентального шельфу. Відповідно до ч. 2 ст. 4 Закону України «Про виключну (морську) економічну зону України», суверенні права та юрисдикція України щодо морського дна виключної (морської) економічної зони реалізуються згідно із законодавством України про континентальний шельф. У зв'язку із наведеним, правове регулювання використання «сидячих видів» морського дна та його надр виключної (морської) економічної зони України тотожне правому регулюванню використання «сидячих видів» континентального шельфу.

Одним з різновидів живих ресурсів виключної (морської) економічної зони є анадромні види риб. Відповідно до ст. 66 Конвенції ООН з морського права, для віднесення державою запасу риб до «анадромних видів» достатньо одного критерію: щоб риби цього запасу утворювалися в ріках такої держави. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про виключну (морську) економічну зону України», Україна, у річках якої утворюються запаси анадромних видів риб, реалізує своє право, виходячи з першочергової зацікавленості в таких запасах, і несе за них першочергову відповідальність [7].

Міжнародно-правові норми встановлюють загальні правила використання водних живих ресурсів, що є обов'язковими для прибережних держав. Відповідно до статті 61 Конвенції ООН з морського права, держава повинна забезпечувати шляхом встановлення відповідних заходів для збереження та управління такий стан живих ресурсів у виключній (морській) економічній зоні, який буде перебувати поза межами небезпеки в результаті надмірної експлуатації. Відповідні заходи спрямовані на підтримку та відновлення популяцій видів, що виловлюються, на рівні чи до рівнів, при яких може бути забезпечений максимально стійкий вилов. Це визначається із врахуванням відповідних екологічних та економічних факторів, методів ведення рибного промислу, взаємозалежності запасів, а також загальнорекомендованих міжнародних мінімальних стандартів. Прибережна держава, приймаючи необхідні заходи, повинна враховувати

наслідки для видів рибних ресурсів з метою їх підтримки чи відновлення вище від рівнів, на яких їх відтворення може знаходитися в небезпеці.

Висновки. Для екологічного права на сьогодні період характерна значна диференціація нормативно-правової бази. У публікації було розглянуто це питання з позиції врегулювання відносин щодо використання живих морських природних ресурсів і визначено, що це значно ускладнює процес застосування законодавства на практиці.

Список використаних джерел

1. Екологічне право України : підруч. [для студ. юр. спеціальностей] / за ред. А. П. Гетьмана, В.К. Попова. – Харків : Право, 2001. – 478 с.
2. Конвенція ООН по морському праву от 10 декабря 1982 р. // Собрание законодательства РФ. – 1997. – № 48. – С.5493.
3. Конвенція про збереження морських живих ресурсів Антарктики // Собрание постановлений правительства СССР. – 1983. – № 2. – С.1457.
4. Конституція (Основний закон) України (відповідні статті) // Окреме видання. – 1996. – 52с.
5. Положение об охране континентального шельфа СССР. Постановление Кабинета Министров СССР от 11 января 1974г. // СП СССР. – 1974. – № 3. – С.18.
6. Порядок і умови використання рибних та інших водних живих ресурсів виключної (морської) економічної зони України іноземними фізичними та юридичними особами : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 серпня 1999р. №1490 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 33. – С.145.
7. Про виключну (морську) економічну зону України. Закон України від 16 травня 1995р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 21. – Ст. 152.

Витовская И. В. Правовое обеспечение использования живых природных ресурсов исключительной (морской) экономической зоны Украины

Рассматриваются вопросы правового регулирования использования морских природных ресурсов исключительной (морской) экономической зоны Украины, с точки зрения успешного решения задачи повышения эффективности влияния международно-правовых норм, которые находятся в прямой зависимости от характера мер, принимающихся на национальном уровне по реализации взаимосогласованных правовых предписаний.

Ключевые слова: *природные ресурсы, исключительная (морская) экономическая зона, право пользования природными ресурсами исключительной (морской) экономической зоны.*

Vitovskaya I. V. Legal providing of the use of living natural resources of exceptional (marine) economic area of Ukraine

The questions of the legal adjusting of the use of marine resources of exceptional economic area of Ukraine are examined, from point of successful decision of task of increase of influence of international norms, which are in direct dependence on character of measures, accepted at national level on realization of legislative orders.

Key words: *natural resources, exclusive (maritime) economic zone, natural resources right of use of exclusive (maritime) economic zone.*

